

Пропозиції
до проекту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України
та інших законодавчих актів України щодо встановлення порядку
захисту та поновлення прав осіб, потерпілих від
шахрайських схем викрадення коштів»
*(реєстр. № 9595 від 09.08.2023 р.)**

Законопроектом передбачено внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)¹ про надання детективам органів Бюро економічної безпеки повноважень здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень щодо шахрайства, пов'язаного із фінансовими операціями із використанням платіжної картки або її реквізитів, а також до Закону України «Про банки і банківську діяльність» (від 07.12.2000 № 2121-III) (далі – Закон)² щодо зобов'язання банків проводити за заявою клієнта розслідування з метою виявлення ознак такого шахрайства, матеріали якого направляти до зазначених органів.

Метою законопроекту є встановлення правового механізму, спрямованого на захист клієнтів банків від викрадення коштів із використанням банківських рахунків, забезпечення поновлення прав потерпілих від таких дій.

Для цього, насамперед, пропонується: доповнити частину третю статті 216 «Підслідність» КПК України пунктом 4), згідно з яким детективи органів Бюро економічної безпеки України здійснюватимуть досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтею 190 Кримінального кодексу України (далі – КК України), якщо предметом кримінального правопорушення є шахрайство, пов'язане із фінансовими операціями із використанням платіжної картки або її реквізитів, що не ініційовані або не підтверджені її власником, зі списанням коштів із банківських рахунків за допомогою систем дистанційного банківського обслуговування; доповнити статтю 55 «Врегулювання відносин банку з клієнтом» вказаного Закону частинами шостою – восьмою, в яких установити обов'язок банків за заявою їх клієнта, що виявив зазначене шахрайство, проводити службове розслідування та у випадку підтвердження ознак такого шахрайства направляти відповідні матеріали до органів Бюро економічної безпеки України, а також заблокувати кошти, зараховані на рахунки банків внаслідок цього шахрайства, на період встановлення факту його вчинення.

З огляду на викладені в законопроекті пропозиції, вважаємо за доцільне зазначити такі ризики його положень.

Предмет правового регулювання законопроекту стосується внесення змін до статті 216 КПК України щодо підслідності та надання повноважень детективам органів Бюро економічної безпеки України проводити досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтею 190 КК України, якщо вони пов'язані із шахрайством із використанням платіжної картки та списанням коштів із банківських рахунків. Водночас, окрім змін до КПК

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>;

² Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

України, у законопроекті також передбачено внесення вищеназваних змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III.

Однак, це не відповідає вимогам чинного Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури внесення змін» від 19.05.2020 № 619-IX³, яким статтю 1 КПК України доповнено положенням про те, що зміни до кримінального процесуального законодавства України можуть вноситися **виключно** законами про внесення змін до цього Кодексу та/або до законодавства про кримінальну відповідальність, та/або до законодавства України про адміністративні правопорушення. Тому запропоновані зміни до зазначеного Закону мають бути виділені із законопроекту, що розглядається, та включені до окремого проекту закону.

Запропонована редакція нового пункту частини третьої статті 216 КПК України про можливість здійснювати детективами органів Бюро економічної безпеки України досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтею 190 КК України, якщо **предметом** кримінального правопорушення є «шахрайство, пов'язане із фінансовими операціями з використанням платіжної картки або її реквізитів, що не ініційовані або не підтверджені її власником», не узгоджується з основними засадами кримінального права та кримінального законодавства.

Шахрайство як таке не може бути *предметом* кримінального правопорушення. Таким предметом як у науковій літературі, так і у правозастосовній практиці визнаються **речі** матеріального світу (матеріальні речі), з особливими властивостями яких кримінальний закон (законодавець) пов'язує наявність у діях особи складу певного кримінального правопорушення. Із приводу таких предметів (речей) чи у зв'язку з ними і вчиняється кримінальне правопорушення⁴. У даному випадку це можуть бути гроші, у тому числі електронні, майно, цінні папери тощо.

Водночас, передбачене в законопроекті шахрайство, пов'язане зі здійсненням вищеназваних фінансових операцій та іншими ознаками, наявність яких даватиме підстави детективам органів Бюро економічної безпеки України розслідувати відповідні факти, не є предметом кримінального правопорушення. Поняттям такого шахрайства охоплюється певна модель поведінки, особливий характер дій особи чи певного діяння як способу вчинення кримінального правопорушення. Воно стосується не предмета, а винятково об'єктивної сторони складу цього правопорушення.

З огляду на викладене, вказана редакція пункту 4) частини третьої статті 216 КПК України перешкоджатиме її адекватному сприйняттю та розумінню, а отже – належному застосуванню органами досудового розслідування та судом. Як наслідок, згадка про «*предмет*» кримінального правопорушення із запропонованої норми має бути виключена.

³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури внесення змін: Закон України від 19.05.2020 р. № 619-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/619-20#Text>;

⁴ Кримінальне право. Навчальний посібник за загальною редакцією М.І. Хавронюка. Київ, 2104. С. 154-158. URL: <chrome-extension://efaidnbnmnibpcjpcglclefindmkaj/https://www.osce.org/files/f/documents/8/9/358166.pdf>

На сьогодні, виходячи з положень статті 216 КПК України, кримінальне правопорушення, передбачене статтею 190 КК України «Шахрайство», віднесено до підслідності слідчих органів Національної поліції.

Однак у законопроекті й доданих до нього документах відсутнє обґрунтування щодо зміни підслідності цього кримінального правопорушення (у частині запропонованих ознак) та необхідності його досудового розслідування саме детективами органів Бюро економічної безпеки України.

Така пропозиція не повною мірою узгоджується з основними завданнями цього державного органу, визначеними Законом України «Про Бюро економічної безпеки України» (від 28.01.2021 № 1150-IX)⁵. Відповідно до статей 1, 4 названого Закону на Бюро економічної безпеки України покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на *функціонування економіки держави*. Насамперед, виявлення та оцінювання ризиків і загроз економічній безпеці держави та напрацювання способів їх усунення, забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на *функціонування економіки держави*.

Внаслідок цього, до підслідності детективів органів Бюро економічної безпеки України віднесено окремі кримінальні правопорушення проти власності та у сфері господарської діяльності за умови, що об'єкти їх посягання стосуються завдання шкоди економічним інтересам держави або діяльності відповідних підприємств та інших суб'єктів господарювання, зокрема, якщо предметом кримінального правопорушення є бюджетне відшкодування або відповідні діяння, пов'язані з ухиленням від сплати до бюджету податків чи інших обов'язкових платежів, виготовленням та збутом підроблених грошей, державних цінних паперів, підакцизних товарів та ін. Те ж саме стосується окремих кримінальних правопорушень, вчинених службовою особою державного органу, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків, у разі завдання ними шкоди від п'ятисот до двох тисяч розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на час вчинення кримінального правопорушення, тощо.

Проте запропонована редакція змін до статті 216 КПК України не містить вищеназваних або інших передбачених законом обов'язкових ознак та умов, які мають вирішальне значення для виокремлення складів кримінальних правопорушень як підслідних виключно детективам органів Бюро економічної безпеки України. Зазначені в законопроекті шахрайські дії можуть вчинятися будь-якими особами, об'єкт їх посягання не стосується лише економічних інтересів держави, потерпілими внаслідок їх вчинення може бути будь-який громадянин, фізична чи юридична особа.

Як наслідок, під час правозастосовної діяльності це може призводити до порушення розумних строків розслідування через виникнення спорів щодо підслідності між органами Національної поліції та Бюро економічної безпеки України, відволікання останнього від виконання своїх безпосередніх

⁵ Про Бюро економічної безпеки: Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>

функціональних обов'язків щодо забезпечення економічної безпеки держави. У цілому, така ситуація не сприятиме досягненню основної мети законопроекту щодо захисту клієнтів банків від викрадення коштів із використанням платіжної картки або її реквізитів.

Реалізація запропонованого проекту закону не потребує додаткових видатків із Державного та місцевих бюджетів України.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*